

Veres Pálné

1815-1895.

Írta: Szemere György.

I.

Veres Pálné Beniczky Hermin a hazai nőnevelés úttörő apostola volt. Életének és működésének története meg vagyon írva díszes, tartalmas kötetben; az értékes munka szellemi és dologi része a gyermeki kegyelet s a nőtársadalom hálájának közös kincstári alapjából került ki: anyagát az apostollelkű asszony édesleánya, Rudnay Józsefné s hű munkatársa, Szigethy Gyuláné gyűjtötték és rendezték sajtó alá s a Nőképző-Egyesület adta ki. Csak emlékkönyv. Adalékai önmagukra vetítik vissza a fényt, amely belőlük kisugárzik. Írói nem tekintették föladatuknak a kritikai földolgozást: kibányászták a művelődés hegyéből a nemes ércet, de a fémét belőle nem olvastották ki. A kiválasztás, értékelés, a messzenyilalló perspektívák rajza a hivatott essay-író dolga.

Ez sem alapos, tárgyát kimerítő elmemunka, ami itt következik. Csak kritikai vázlat. Kisigényű gyűjtőlencse abba a messzelátóba, amelynek elkövetkezendő mestere a maga igazi nagyságában fogja bemutatni a Veres Pálné alakját azzal a

tökéletes szerszámmal, amely csak a teremtő elmétől telik. Közönséges szemüveg ehhez nem elég.

Ia egy egyéniség fajsúlyát, igazi értékét akarjuk meghatározni, nem szorítkozhatunk egyedül azoknr.K az eredményeknek fölbecsülésére, amelyeket az elme és klek termeltek: latba kell vetnünk azokat a külső körülményeket és viszonyokat is, amelyek között a „mű” megvalósított. Az eszközök készletét, a korszellem befogadó készségét, a művelődés talajminőségét. Aki fejedelemnő, alkothat intézményeket pusztá szuggesztióból teremtő elme nélkül is; a kultúra belterjes emporiumaiban, megértő korban egyszerű pénzkérdéssé devalválódnak a legnagyobb társadalmi problémák, eszmei tétetek ...

Veres Pálnét nem az teszi igazán nagygyá, hogy egy virágzó intézetet alapított, hanem az a látnoki szellem, amely a nagy munka közepette már csírájában meglátta a fát; az az akarat, amely keresztül tudta törni a közöny kérgét; az az erő, amely megküzdött a cinizmus és lekicsinylés erővesztő áramlataival; az a hit, amely megtermékenyítette a korszellem kopár talaját s virágzásra tudta az aszú kórót bírni.

ő valóban egymagában állott az „igével”, midőn lelkéből kicsapott a láng, elméjében megszületett a gondolat. Az ő esetében talál a nagy norvég drámaköltő mondása: „Az a leg-erősebb, aki egymagában áll”. Ő csudát művelt: a semmiből teremtett, mint a Szentlélek által meghihletettek. Korabeli férfít egyet sem tudunk olyan erősét, mint ő. Az ő helyén, ugyanabban az iparkodásban, annyi nehézség és töretés közepette elcsüggedt vala maga Deák Ferenc is, azt mondta volna: A kor nem érett meg az eszmére, várni kell.

Veres Pálné nem várt. ő azt tartotta: az eszme időszerű, sőt túlérte, a kort kell siettetni, ha elkésett a kor.

Fenséges önbizalom! Sziklaerős hit! S az emberi nagyságnak ez a két lelki elem a főfundamentuma.

Veres Pálné nem ismert tekintélyt, ha az az ő igazságával — azzal az igazsággal, amelyet ő vallott annak — ellenében állott. Ő szembeszállott a nagy Madáchcsal, (akinek egyébként mély tisztelettel adózott, házában lelki kápolnát emelt); ő megmondta a maga lesújtó véleményét Eötvös József bárónak, aki — (hinné-e ezt valaki a nagy író államférfiúról, ha nem történt volna meg?) — aki azt felelte a nőnevelés ügyében nála járt tizenkét előkelő nőből álló kérvényező küldöttségnek: kívánatosabbnak tartja, hogy a béresasszony kötni tanuljon, mint hogy a művelt osztályhoz tartozó nők magasabb kiképeztetést nyerjenek . . .

Ám nem ez a célja ennek a szerény dolgozatnak, hogy illúziókat romboljon. A Madách és Eötvös példája csak annak a ténynek illusztrálására akar szolgálni, mennyire kedvezőtlen volt Veres Pálné korában a női művelődés talaja. Az apostolus asszony erőmértékének hitelesítése végett kellett ezeket az adatokat fölemlítenünk.

Ha Veres Pálné nem az a fölényes elme, aki volt, ha meghajlik a közelismerés talapzatára emelkedett vezető tekintélyek előtt, bizonyára megtorpan vala az első kátyúnál a céljához vezető úton. Neki, hogy legyőzze a kerékkötő korszellemet, ama szellem irányítóit, a művelődés vezéreit kellett elsősorban megtérítenie, lebírnia.

Legyőzte őket minden vonalon. Madách, aki akadémiai székfoglalójában lekicsinyelte a nőt, meghajolt érvei előtt, szinte bocsánatot kért tőle tévedéseért. Zászlója alá szegődött Ballagi Mór, aki kezdetben, a női mozgalom gyöngeségére célozva, így fakadt ki: „Kanállal akarják kimerni a tengert?” Veres Pálnénak ez volt a válasza: „Ha nyáron elfáradva, a nap lankasztó hevétől kimerülten egy terebélyes fa árnyékában üdítő pihenést talál, vajjon jut-e eszébe, milyen apró magból nőtt e fa? . . . Trefortot, aki a Nőképző-Egyesületre rá

akarta oktrojálni az állami felsőbb leányiskolák tantervét (a szubvenció megvonásának terhe alatt), rendeletének visszavonására tudta bírni dialektikája erejével a hatalmas asszony» A véleményváltás közte és a miniszter között oly élénk volt, hogy magára vonta az ország összes tanügyi köreinek figyelmét.

Jellemzi a nagyasszony tekintélyét, hogy egy előkelő férfi ama kérdésére: vajjon ki lesz a győztes ebben a vitában? Gönczy Pálné minden habozás nélkül így felelt: „Előre is tudhatjuk, hogy Veres Pálné”.

Természetes, hogy az egyenlőtlen párharcból, amelyet a női ösztön s magasabb intuíció a hatalom s a gögös férfierő ellen vívott meg, győztesként kivételes szellemi adományok s lelki kvalitások híján Veres Pálné sohasem kerülhetett volna ki. Bár nem szónok, sem íróművész, mestere volt a gondolat kifejezés plasztikájának. Szava, mint a bátor, nyugodt kézből kilőtt nyílvevő mindig célba talált. Stílja erőteljes, lapidáris, szinte szállóigeszerű. Madame Adam, a nagyszabású idegen asszony, bár csak francia nyelven beszélhetett vele, első pillanatra észrevette Veresnében ezt a nagy tehetséget, ezt mondja róla Magyarországról írt könyvében: „Nincs nő Angliában és Amerikában (azok között, akiket ismerek), aki jobban tudta volna, mint Veres Pálné szavakba önteni azt, mire törekedni hivatásunkat képezheti”.

II.

Nemcsak érdekes, de az írói lelkiismeretesség is úgy diktálja, hogy amidőn valami értéket (jelen esetben egy kiváltságos női lélek problémájának a kulcsát) megtaláltunk, — beszámoljunk arról az eljárásról, lélektani okfejtésről is, amely benünket a leltre rávezetett.

Hol termett Veres Pálné? Milyen milióban élt? Miféle hagyományok és benyomások termékenyítették meg elméjét és lelkét, edzették jellemét? Mit örökölt vérben, földi javakban fölmenőitől? Ráillik-e a kiválás genezisének törvénye, avagy csupa eredendő, megmagyarázhatatlan kvalitásokkal jött a világra, mint a zsenik?

Ezeket a kérdéseket legszemléltetőbben úgy tisztázhatjuk, ha elmondjuk a kiváltságos nő életének és működésének történetét.

Veres Pálné a legrégebb s legtisztább multu történelmi nemzetségek egyikéből, a benicei és micsinyei Beniczky nemzetiségből származott. Atyja Pál, anyja ózdi Sturman Mária, leánya ama nevezetes Sturman Mártonnak, aki már a mull század elején arra buzdította a nemességet, hogy ne szorítkozzék a jogi s földmivelése pályára, vegye kezébe az ipar és kereskedelem vezetését is, ha azt akarja, hogy hazája erős, versenyképes legyen; dúsgazdag úr, (50.000 hold birtokosa,) de szétosztogaja vagyona tekintélyes részét jótékony célokra, emberbaráti intézményekre. Előkelő svéd nemesi családból származik, de tudja a magyar tempót, (romba dönteti kastélyait, betemetteti halastavait, mielőtt átadná a Koburgoknak, akik zálogjogon perelik uradalmait,) izzón szereti hazáját, bár töri a nyelvét, részvénytársaságokat alapít, gyárakat, hámorokat építtet, virágzó vasipart teremt — a semmiből.

Ennek a Sturman Mártonnak, Beniczky Hermin nemcsak vérbeli, de szellemi utódja is: nyilvánvaló. Az átöröklés elméletét megdöbbséget közvetlenséggel, bizonyító erővel illusztrálja a nagyapa és unoka összehasonlító példája. Az északi népek faji energiája Sturman Mártonból vérben ömlött át a Veres Pálné ereibe s nemes harmóniába olvadt azokkal a kvalitásokkal, amelyeket a nagyasszony apától, a Beniczkyektől örökölt.

Ezek kiválóbbjai katonák, költők, diplomaták.

Veres Pálné egy személyben volt katona, költő és diplomata. A család mégis benne, egy nőtagjában kulminált, faji erényei az ő lelkében differenciálódtak, jegecedtek ki a legtisztábban. A női jogokért küzdők bátran hivatkozhatnak a maguk igaza mellett erre a tényre s e sorok írójának szavatozására még azt is hozzátehetik, hogy a Beniczky-család nőtagjai, úgy tehetségre, mint jellemre nézve, általában fölülmúlták az utolsó generációk férfitagjait. A példák messzire vezetnének, holott szűk a kiszabott keret: Veres Pálnétól nem szabad messzire eltávolodnunk . . .

Beniczky Hermin huszonnégy éves korában ment férjhez farádi Veres Pálhoz, aki később Nógrádmegye alispánja, majd országgyűlési képviselő lett. Származásra nézve talán nem oly előkelő, mint felesége, de lélekre egyenrangú vele. „Tiszta, önzetlen jellem, — írja róla Mikszáth, — mint a kristály s nemesen dolgozó szív volt”. Büszke Nógrád vármegye bizonyára előkelő tulajdonságaiért választotta meg. első tisztviselőjének.

A magas műveltségű bölcs férfi példája s befolyása mindenesetre hathatósan hozzájárulhatott a Beniczky Hermin lelke teljes kiépüléséhez. Tösgyökeres magyar szellemben nevelődött férje oldalán, mély fájdalom tölti el az együttérző nemes asszony lelkét, hogy magyar nő léte nem tud jól magyarul s (mint Eötvös József is) inkább németül gondolkodik. Mert, miként a korabeli előkelő nemes leányasszonyok legtöbbször, német nevelésben részesült Beniczky Hermin, az európai műveltséget és tudást svájci vagy borszlói guvernantok oltották elméjébe, mert itthon még akkor nem volt erre alkalmas tanerő.

A nagy honleány ezen való lelki válsága egyelőre abban talált megoldást, hogy egyetlen leánykáját, Szilárdat tisztán magyar szellemben neveltette: az idegenek megtanították a

gyermeket nyelvekre, de lelki neveléséhez nem férhettek hozzá a lánnglelkű anyától, aki Argus-szemmel örködött azon, hogy az ő ivadéka szűz lelkéhez és elméjéhez semmi se férhessen hozzá, ami idegen.

„Életemnek legfőbb föladata legyen, — írja naplójában, — leánykám lelkében élénk érzelmet ébreszteni a mennyei, a magasztos iránt s őt minél közelebb vezetni az igazi vallásossághoz . . . Nem a tehetségek, oh nem, a mély kedély és valóság teszi a nő értékét . . .”

Íme, ez a Veres Pálné nevelési dogmája. Ősmagyar motívum. A tradíciók szent forrásaiból fakadó.

III.

Aligha tévedünk, midőn azt állítjuk, hogy a nőnevelés ügyének eszméje egy lelki folyamat szükségszerű következményeként érlelődött meg a Veres Pálné elméjében. A szikra a nagystílusú asszony lelkéből pattant ki az ellentétes elemek összeolvasztó kohójából. A faj- és hazaszeretetnek, a nemes sovinizmus fogalomkörének legszélsőbb határait érintő érzései s az a tudat, hogy a mostoha korszellem a speciálisan magyar intellektuális értékek kincstárából csak aprópénzt juttatott a különben kiváltságos társadalmi s közjogi talapzatra emelt magyar asszonynak, mondom, ez a két ellentmondó tünet nem férhetett meg egymás mellett egy olyan nő belső világában, aki, mint Veres Pálné, a judicium akkora mértékét hordozta agyában s aki úgy tudott akarni, tenni és hinni, mint hazájának legnagyobb férfiai.

A lelki feszültség ily magas fokán okvetlen be kellett a válságnak következnie, a megkönnyebbülést s harmóniát csak a tett s annak eredményei hozhatták meg a Veres Pálné számára. Befejezván leánya nevelését, nem állhatott meg lelke

azon az úton, amelyen az összhangot kereste: azokat a lelki és szellemi kincseket, amelyekben leányát részesítette benső szükségletből hozzáférhetőkké kellett tennie valamennyi nőtestvérének, mert nemcsak anya volt, de honleány is, a legnemesebb fajtából, akire úgy szállott rá őseiről szent hagyományképpen a szállóige: a haza minden előtt . . .

Valójában Madáchnak a női nem értékét lekicsinylő akadémiai székfoglalója „volt az a rugó, mely a régen lappangó nagy gondolatokat a Veres Pálné elméjéből kiváltotta” s megérelte a tette.

Leányának férjhezmenetele után egész lelkével nemes eszméi megvalósításáért élt és küzdött. Első lépése a tett nyilvános küzdőterén az volt, hogy tollat ragadott. Királyi Pál, a Pesti Napló vezetője visszautasította cikkét, („Fölhívás a nőkhöz.”) de elfogadta a Hon számára Jókai Mór.

A klasszikus „Fölhívás” egyelőre csak egy nő lelkében talált erősebb visszhangra, Karlovszky M. Ida a sajtóban is fölszólalt a fölvetett eszme érdekében.

Íme ez volt a mag és a csírája. A sarjadás kétségbeejtő lassúsággal ment, de az erőslelkű és eszes asszonyt ez csöppet sem sújtotta le: ő számításba vette s biztos szemmel látta nemes törekvése minden akadályát és nem akart azoknak elhamarkodva, behunyt szemmel kockázatos merészséggel nekirontani. Ezt tanácsolhatta neki konzervatív szellemű bölcs férje is.

„Lassan, lassan kell haladnunk, — írja Szathmáry K. Pálnénak. — Ha a vak látását visszanyeri, előbb sötét szobában kell tartózkodnia, bizonyára nagy kárára lenne, ha egyszerre a fénylő nap sugarainak tennők ki . . . Nálunk a női kérdés még oly kezdetleges állapotban van, hogy a földolog annak barátokat, pártfogókat szerezni; csínján, óvatosan kell eljárni stb.

Csínján, óvatosan járt el Veres Pálné. Eszméi iránt érdek-

lódést keltendő számtalan levelet írt az ország lelkes hölgyeihez, az azokra kapott válaszokból merített mind megújuló erőt a nagy munkához.

Csak később, 1867 után kereste föl a nevezetesebb tanügyi tekintélyeket és közéleti férfiakat írásban és szóval. Jókayt, Vadnay Károlyt, Gönczy Pált, Ballagi Mórt, Gyóry Vilmost, Székácsot. Vadnay Károly készséggel karolta föl eszméit. Cikket írt róluk: „Egy hazai terv alkalmából” cím alatt.

Apostoli útján a Veres Pálné erős szívét sem kerülte el véggképpen a csüggedés és habozás kísértete.

„Remegő aggodalommal szólítottam föl nőtársaimat, — írja egyebek között gróf Teleki Sándornénak, — vájjon átérezték-e az eszmét, amely lelkemet sok éven át gyötörte”.

De az ilyes kivételes megtorpanás múló természetű volt nála; igen erős volt az ő protestáns puritán fanatizmusa, nagy az ő kivételes faji energiája.

Befejezvéen írásban propagandáját, vándorútra kelt Veres Pálné, mint az apostolok, hogy az élőszó hatalmával lelkesítsen.

„Fáradozásai — a róla írt könyv szavait idézem, — nem voltak sikertelenek. Az első értekezés összehívása céljából kibocsátott fölhívásra 1867 május hava 24-ik napján huszonkét lelkes honleány jelent meg a Tigris-szállóban ... Itt kimondták a hölgyek, hogy egy Nőképző-egylet alakítását életkérdésnek tekintik, amelynek első főcélja odahatni, hogy a nőknek alapos kiképzésre alkalom nyujtassék s a vagyontalanoknak önfenntartási pályák nyitassanak”.

1868-ban, miután az érdeklődők száma időközben 200-ra emelkedett, megalakult a Nőképző-Egyesület. Elnökévé Veres Pálné választatott meg egyhangúlag. (Gróf Teleki Sándornénak, az elnök előkelő barátnőjének, hú osztályosának munkában, eszmetermelésben alelnökké való megválasztása valamivel későbbi időre esik).

Ezzel meg volt a szervezet. Csak működésbe kellett azt hozni. Veres Pálné ismét tollához folyamodott. Röpiratot adott ki („Nézetek a női ügy érdekében”), majd kérvényt szerkesztett, amelyet 9000 nővel íratott alá. Ezt a kérvényt maga Deák Ferenc tette le pártoló beszéd kíséretében az országgyűlés házának asztalára.

A szerény körben megindult mozgalom ezzel országos jellegűvé lett. De hiányzott további sikeréhez a nervus rerum: a pénz.

Sebaj, gondolta a nagyszony, majd teremt ő pénzt is. Az általa összetoborzott, immár magát legyőzhetetlennek érző nemes gárda, vezére példáját követve bámulatos, „csakis nőtől kitelhető” ügybuzgalmat fejtett ki az anyagi érdekek szolgálatában. Alapítványokat gyűjtöttek, táncvigalmakat, színelőadásokat, hangversenyeket, bazárokat rendeztek. Gróf Teleki Sándorné volt a fő tervező és mozgató erő.

E sokoldalú tevékenységnek meglett az eredménye. „Az ég megáldotta a szeretet művét”. A nőnevelés kérdése hovatovább országos föladata, társadalompolitikai nemzeti ügyé nőtt megpendítője apostoloskodásából, amelynek hullámai átcsaptak a külföldi hasonló irányú mozgalmak empóriumába is. Veres Pálnét meghívja az Allgemeiner Deutscher Verein, a Verein für Volkserziehung und Verbesserung des Frauenlozes, s a Philosophen-Congress. Az immár európai hírű magyar nemesasszony megjelenik itt is, ott is, Kasselben és Frankfurtban, beszél és győz, oly elismerést szerezve a magyar asszonyi géniusznak, amely párját ritkítja: a legintenzívebb kultúra országának növeztői elhatározták a kongresszuson, hogy leányiskoláik tantervébe több tárgyat a Veres Pálné tervezetéből vesznek át . . .

1869 október havában végre megnyílt az országban az első magasabb kiképzést nyújtó magyar nőnevelő-intézet első és

egyelőre egyetlen felsőbb osztálya egy tanteremmel, tizennégy növendékkel, de ezek közül is kimaradt hét a tanév végéig. A kezdet tehát semmiesetre sem volt biztató, annyival kevésbé, hogy e csekély számú növendékből is csak négy fizetett teljes, tandíjat s a tanfolyam fönntartásának költségeit 1400 forinttal kellett pótolni. Szinte fogdosni kellett a szellemi jótéteményhez a növendékeket.

De Veres Pálné nem volt az az asszony, akit gyengítenék a nehézségek: az a harcos volt, akinek a küzdelmek, akadályok arányában nő az energiája. Ahelyett, hogy kétségbeesett volna a kezdet mostohaságán, választmánya élén kimondotta az elvet (ami pedig újabb terhet jelentett), hogy a Nőképző-Egylet emberbaráti intézmény egyben s intézetének minden tizedik növendékét ingyen fogja kiképeztetni. Ime, a hatalmas asszony nem félt a tehertől, az ő nagy lelke vállalta, sőt kereste a nehézségeket.

Keresnie se kellett, jöttek azok maguktól is. Ám az ő egyensúlyozott elméje minden ellentétet gyorsan és biztosan kiegyenlített. Persze nagyban megkönnyítette a dolgát az a körülmény, hogy önzetlen, kristálytiszta jellemnek tudta mindenki, aki nem a maga dicsőségeért, de az eszméért küzködik. A vád lepattant róla, mint páncélról a nyílvevő. Érzékeny, szubtilis szíve s izzó igazságszeretete nem is tűrte el a méltatlan támadást egy pillanatig sem: büszke önérzettel verte vissza a rossz-hiszeműség vagy tájékozatlanság ráfogásait. Egy alkalommal le is köszönt elnöki méltóságáról, mert a felekezetiesség vádjával illette az ellenőr, holott talán éppen arra vigyázott legjobban, hogy ilyes sötét gyanúk soha hozzá ne férhessenek. Alapjában konzervatív asszony volt a szó nemesebb értelmében, de az általános emberi szabadságjogokat a legradikálisabb reformer sem tisztelhette nála jobban.

A félreértés tisztázódott s mi természetesebb, mint hogy a

választmány nem fogadta el az ő irányító, mozgató lelkének, Veres Pálnénak lemondását. Elnök maradt a nagy nő élete végéig ... Mennyit dolgozott? Hogyan fogta föl hivatását? — Erre nézve elég lesz talán annyit megemlítenünk, hogy amíg utolsó, két évig tartó halálhozó betegsége ágyba nem döntötte, végighallgatta az összes osztályok évváró vizsgálatait, két héten át, délelőtt 8-1-ig, délután 3-7-ig talpon volt: kérdezett, buzdított, kifogásolt, a kormánypalcát egy pillanatra sem tette le. Úgy látszik nem érezte testét a lelkétől, különben gyönge, idős asszony léteére hogy lett volna képes olyan erő kifejtésre, a mi a legerősebb fiatal férfi fizikumát is próbára teszi.

Bizony csak ilyen emberfölötti erővel lehetett az ő nyughatatlan, minduntalan a tökéletesség felé törtető lelkének teremtő vágyait kielégítenie, ő sohasem pihent, agya váltig termelte az eszmét és a tervet s akarata és szervező tehetsége segítségével meg is tudta azokat valósítani. Intézetét folyton bővítette, tökéletesítette, hatáskörét kiegészítette új és új intézményekkel s meg tudta szerezni az azok fölállításához szükséges anyagi eszközöket.

Ma már (csaknem két évtized óta) saját, büszke palotájában „hat, alkot, gyarapít” a Nőképző-Egyesület, elemi, alsó, felső leányiskolát, tanítónőképzőt, gimnáziumot, főzőiskolát tart fenn, internátust szervezett nemcsak a maga növendékei, de egyetemre járó bennlakói számára is (Wlassich-collegium), — egyszóval egész bonyolult, magasabb kormányzati teendőkkel járó organizmussá fejlődött a zöldfa-utcai embrió egyetlen terméből, amelyben a kezdet elején 1870-ben mindössze tizennégy, illetve hét tanuló nyert oktatást . . .

S az apró magról fejlődött nagy fa valamennyi ágát Veres Pálné hajlítgatta, nyesegette, bár annak mai terebélyét már nem érthette meg. Abban az órában halt meg, amelyben tudomására esett, hogy teljesült régi eszménye: Wlassich miniszter hozzá-

férhetővé tette a nő számára az egyetemet. A Wlassich-collegium s a leánygimnázium már nem az ő műve, de még az ő szellemi hagyatékához tartozik, amelynek végrendeleti végrehajtásával utolsó órájában congenialis és nagyszívü édesleányát, Rudnay Józsefnét bízta meg.

IV.

Igyekeztünk Veres Pálnét a nyilvánosság küzdőporondján, mint a közérdek hősnőjét bemutatni. Azonban emberről egész és hű képet csak úgy kapunk, ha beszámolunk annak élete belső világával, intimitásaival is; szubjektív lelki effektusaival, azzal a hatással, amit közvetlen környezetére tesz; lelke eredendő elemeivel, melyeket úgy örökölt Istentől.

Ám úgy érezzük, hogy abból a fényszóróból, amelyet tettei és művei beállításához alkalmaztunk, elég sugár jutott a jellemrajznak eme távlatához is. Működése képéből, mint tükörből ragyog vissza az ő emberi nagysága, annak tényezői: rendíthetetlen hite, fönséges altruizmusa, férfiakat megszégyenítő energiája s nemes asszonyi méltóságérzete.

Veres Pálné ízig-vérig magyar faj asszony volt, méltó utódja a Lórántffy Zsuzsannáknak. Mindenkit szeretett s mindenki szerette őt. Közelsége boldogított, szelleme emelt, lelke melegített. Valóban el lehet róla Baráth Ferencsel mondani:

„Szép nagy harmonikus élete volt. Gazdag és egészen teljes, amennyire nő élete korunkban gazdag és teljes lehet. Legjobban nagy hitét irigylem tőle . . .”

Igen, apostolus hit volt a Veres Pálné hite . . . Egy falusi magyar nemesasszony otthagya apái kastélyát s vándorútra kelt . . . És megszállván őt a Szentlélek, addig prédikált a sokaságnak, míglen megértették őt az idegenek és hitetlenek is . . .

Ismételjük: a Veres Pálné emberi nagyságának igazi mértékét, bármily méretű legyen is az, nem a műve adja meg, hanem az a tény, hogy eszméit egymagában, lehetetleneknek látszó körülmények között valósította meg az egész magyar társadalom, egy világfölfogás ellenére.

. . . Ma már hívője a megérett társadalom, az egész ország. A hálás utókor fehér márványszobrot emelt a fehérlelkű hatalmas asszonynak, a művészet eszközeivel kővé változtatott emlékét a fővárosi Erzsébet-tér fái és virágai közé helyezte el. Az utca, amelyben lakott, az ő nevét viseli.

Asszonyok, akik intézetének növendékei voltatok, vagy bárhonnan ismertétek őt, ha megálltok a Veres Pálné fehér szobra előtt, vagy az utcájában jártok: jól vigyázzatok magatokra, meg ne felejtkezzetek szűk szoknyátokban, óriási dárda-kalapotok alatt magyar asszonyi méltóságotokról, mert Veres Pálné egyszer csak leszáll márványtalapzatáról, vagy váratlanul elétek toppan az utcán, rátok emeli jóságosan szigorú szemét s megfenyeget áldott kezével, amely benneteket egy magasabb eszmei talapzatra emelt. Hiszen jól tudjátok asszonyok, hogy Veres Pálné non omnis mortua est, gyakran kikél a sírjából, valahányszor a ti ügyetek szőnyegre kerül s részben ma is ő intézi a ti sorsotokat. Benne bízhattok.